

Kvinnelige prester

Noen misjonshistoriske perspektiver

TOR B. JØRGENSEN

1. Behov for et historisk perspektiv

Spørsmålet om bruk av kvinnelige prester er for alvor kommet på de frivillige organisasjoners sakskart. Landsstyret i Det Norske Misjonsselskap (NMS) fattet i desember 1989 et generelt vedtak om å åpne for bruk av kvinnelige misjonsprester. I juni 1990 ble det så fastsatt et sett av retningslinjer hvor det blant annet presiseres til hvilke land det for tiden er aktuelt å sende de kvinnelige misjonsprestene. Den første ordinasjon fant sted etter sommerens generalforsamling.¹

Forut for styreavgjørelsen i desember foregikk det en lang utrednings- og høringsrunde.² En skikkelig gjennomgang av hvordan man tidligere i Misjonsselskapets historie har håndtert «kvinnesaken», mangler imidlertid i dette utredningsmaterialet. Dette bidraget kan forstås som et forsøk på å fylle et slikt hull. Men ambisjonen er større enn bare å være «hullfyller». Det interessante er jo at NMS og de andre organisasjonene har måttet klyve over flere historiske hindre når det gjelder bruken av kvinner. Ved hvert slikt hinder har en strevd med fortolkningen av de samme skriftstedene.

I denne artikkelen vil vi trekke fram stoff fra noen av de kvinnekunnsdiskusjonene som har forekommet i NMS. Naturlig nok er det striden omkring innføringen av kvinners stemmerett i organisasjonen i 1904 som vil få størst plass. Framstillingen vil til dels være preget av lengre sitater fra kildematerialet. Hensikten med det er å skape nærkontakt med datidens begrepsbruk og tankeverden. Det er i seg selv interessant. Men tesen her er at et slikt møte med fortiden også gir verdifulle perspektiver på «Tidsaandens» innvirkning på hele problemkomplekset. Det gjelder både for utviklingen av skrifttolkningen og de praktiske rammene for kvinners tjeneste.

2. «Om kvindeforeningerne til missionens fremme»

Fra en diskusjon i 1864³

Kvinneforeningenes historie er et meget interessant stykke misjons-historie. Ved Misjonsselskapets grunnleggelse i 1842 fantes det allerede kvinneforeninger, men det er viktig å merke seg at disse ikke hadde noen formell status innenfor selskapets organisasjon. Det fikk de ikke før i 1918! Den første tiden hersket det faktisk uro om deres eksistens overhodet. Som et eksempel kan det vises til en diskusjon i Luthersk Kirketidende mellom de to teologiske kandidatene og misjonsvennene Hans Landstad og Anton Høyér våren og sommeren 1864.

Det var Landstad⁴ som begynte diskusjonen. Han innrømmer at han aldri har blitt «riktig fortrolig» med disse foreningene. Hans hovedproblem var: «Ved disse almindelige Foreninger med bestyrelse, ofte særskilte Lokale o.s.v. drages Kvinden paa en for hende unaturlig og skadelig Maade frem i Offentligheden.» Landstad er altså bekymret fordi kvinnen trer for mye fram i offentlighet da dette er unaturlig og skadelig for henne. Han begrunner bekymringen slik:

Der er ingen Side af hendes Liv som er mere ømfindtlig for denne Unaturlighed, end hendes christelige Liv i troens Gjerning. Offentlighed har vistnok noget tiltrækkende ved sig, især for et ungt, uprøvet Christenliv, som gjerne vil vise sin Kraft for Verden; men det slaar ikke fejl, at den medfører Fare for det sande Hjerteliv, og allermedst da for dem, som af Gud ikke ere anlagte paa saadan Virksomhed. Det er altsaa, mener jeg, ved disse Foreninger noget unaturligt, netop fordi de ere almindelige eller offentlige Foreninger for Kvinder.⁵

Landstad benytter seg interessant nok ikke av noe spesielt skriftsted. Det var ikke nødvendig. For ham var det et klart samsvar mellom skaperordning og det som er naturlig og rett for kvinnen. Gud har ikke skapt kvinnen med tanke på offentlig fremtreden, slik dette etter hans mening forekommer i og gjennom kvinneforeningsarbeidet.

Hvordan så en «typisk vekkelsesprest»⁶ som Anton Høyér på denne saken? I sitt forsvar for kvinneforeningene deler han fullt og helt Landstads grunnleggende synspunkter på kvinnes rolle og virke. Men han mener at dette ikke rammer kvinneforeningene, fordi disse ikke er offentlige, slik Landstad påstår.

Deres (kvinnes) Beskjæftigelse er ikke å træde frem for at belære, holde Foredrag eller andet Kvinden ej tilhørende, men just de udelukkende kvindelige Sysler. Sætningen «offentlig Fremtræden er overhode unaturlig for Kvinden» (Høyér siterer Landstad) er ganske

sand, men passer ikke her, fordi «offentlig Fremtræden» efter sin almindelige Betydning her ikke finder Sted.⁷

Vi kan altså konkludere denne korte presentasjonen med at på 1860-tallet var både tilhengere og motstandere av kvinneforeningene enige om at det var unaturlig at kvinner deltok i organisert, offentlig virksomhet. Det var et umiddelbart og gjensidig bekreftelsesforhold mellom Skriftens skaperordning og naturens egen orden. Det man diskuterte var om kvinneforeningene var offentlige eller ikke. Spørsmålet om kvinners tale i forsamlingen var foreløpig overhodet ikke inne i bildet. Det var altså kvinnedebatten for 125 år siden.

3. Diskusjonen om utdanning og utsending av kvinner

Generalforsamlingen 1888

De noe over 20 årene som ligger mellom debatten i 1864 og generalforsamlingsdiskusjonen om utdanning og utsending av kvinner i 1888, er viktige år når det gjelder utviklingen av kvinners rolle i samfunnet generelt og i misjon og kirke spesielt.

Vi tar med noen få årstall og saksforhold for å få hengt utviklingen på noen knagger:

a. I 1860-årene begynte enkelte kvinner å gå på middelskole. Først i 1876 kunne imidlertid den første kvinne ta middelskoleeksamen med Kirkedepartementets tillatelse.⁸

b. Artium ble åpnet for kvinner i 1882.

c. Fra 1860-årene kunne kvinner ansettes som lærere i skolen, men det var først i 1890 at de fikk lovmessig adgang til samme lærerutdanning som menn.

d. På sykepleiens felt gjorde kirken et nybrottsarbeid idet Diakonissehuset ble opprettet i 1868. Dette betegner faktisk oppstarten av sykepleierutdanningen og sykepleien i moderne forstand overhodet i Norge.

e. Enkelte enslige kvinner hadde alt tidlig begynt å reise til misjonsmarken for å hjelpe misjonærer i huset. Dette skjedde på helt privat basis, og de var gjerne i slekt med misjonæren eller hans kone.

f. Den første offisielle utsending fant sted i 1870.

Det var først og fremst forholdene på Madagaskar som gjorde det ønskelig å sende ut flere enslige kvinner til mer direkte misjonsarbeid. Det er tydelig at de gode resultatene av kvinnearbeidet i andre misjoner⁹ var så overbevisende at også enkelte av NMS-misjonærene begynte å ivre for en fastere ordning med kvinnelige utsendinger. Til generalforsamlingen i Kristiansand i 1888 foreslår bestyrelsen:¹⁰

Generalforsamlingen bemyndiger Hovedbestyrelsen til efter nærme-

re Forhandlinger med Missionærkonferenserne at gjøre et Forsøg med Udsendelse af dertil skikkede og uddannede Kvinder i Missionstjenesten.¹¹

Bakgrunnen for hovedbestyrelsens initiativ var en henvendelse fra et fellesmøte i Jarlsberg og Laurvigs Missionsfællesforening i 1887, hvor misjonsprest Valen hadde innledet om emnet: «Hvad den rette Missionssans maa have Øie for i Nutiden».¹² På grunnlag av samtalen her fremmet i sin tur kretsbestyrelsen i Drammen et forslag om å få ta saken opp på den kommende generalforsamling. Og det skjedde altså i Kristiansand det følgende året.

Referatet fra generalforsamlingen gir inntrykk av at det i alt vesentlig bare var uenighet om én ting, nemlig hvilke utdannelsesmessige krav en skulle stille til de kvinner som nå skulle sendes ut. Noen større teologisk debatt ser det merkelig nok ikke ut til å ha vært. Saken gikk glatt igjennom. En viktig årsak til dette må være å finne i den alminnelige utvikling vi nettopp har beskrevet, og ikke minst at diakonissebevegelsen allerede hadde fått en sikker posisjon.

At det nå ble vanlig å sende ut kvinner som misjonærer, betydde ikke uten videre at de fikk full anerkjennelse. Innvielse av kvinner fant ikke sted før i 1919, og utdannelsen ble det så som så med inntil kvinnene selv tok affære og fikk grunnlagt misjonsskolen for kvinner i 1900, da nærmest som et privat tiltak. Også når det gjaldt tale- og stemmerett på misjonærkonferansene, hadde kvinnene en lang vei å gå. Begrenset stemmerett i saker som angikk kvinnenes arbeid, ble innført i 1904.

Sammenliknet med situasjonen 20 år tidligere, har imidlertid NMS i 1888 tillatt kvinnene å ta del i tjenester som de fleste midt på 60-tallet ville ha karakterisert som unaturlig og skadelig for kvinner, med bakgrunn i skapelsesteologi og erfaringen. Og dette skjedde altså uten noen avgjørende teologisk debatt. Behovene ute, diakonissetjenestens gjennombrudd i Norge og de ytre sosiale og samfunnsmessige forhold, hadde virket i retning av en foreløpig avteologisering av spørsmålet om kvinnelige tjenester i misjonen. Den teologiske debatten kom for alvor fram i forbindelse med stemmerettsspørsmålet nesten 20 år senere, men det var talere på generalforsamlingen som nærte alvorlige bekymringer for «Tidsaandens» innflytelse i denne saken.¹³

4. Kvinnenes stemmerett

Den store diskusjonen i 1903/4

Ifølge Lars Dahle var det hans erfaring som utdeler av adgangskort ved den store misjonsfesten i St. Petri kirke i Stavanger under jubileums-

generalforsamlingen i 1892, som åpnet hans øyne for hvor lite tilfredsstillende det var at kvinnene som ydte så mye til misjonen, måtte vente til alle de mannlige delegatene og gjestene hadde fylt opp benkeradene, før de slapp inn.¹⁴

Samtidig fortsatte kvinnene å gjøre seg stadig mer gjeldende i det offentlige samfunnsliv. Ved overgangen til det nye hundreåret kunne de for eksempel velges inn både i skolestyrer og kommunestyre.¹⁵ I kirken fikk de talerett på menighetsmøter. Denne utviklingen var noe av begrunnelsen for kretsbestyrelsene i Kristiania og Drammen, da disse i 1902 foreslo at hovedbestyrelsen skulle legge spørsmålet om kvinners stemmerett fram for samme kretsmøter. Hovedbestyrelsen ventet imidlertid til det følgende året med saken, da forslaget hadde kommet for sent til å bli tatt med i rundskrivet til kretsmøtene.

Forelegget for kretsmøtene i 1903 viser at de teologiske og skriftfortolkningsmessige spørsmålene nå er kommet i forgrunnen.¹⁶ Bestyrelsen tar foreløpig ikke stilling i saken. Det kan nemlig først skje, mener man, etter at kretsmøtene har uttalt seg på fritt grunnlag og eventuelt anbefalt at den blir behandlet på generalforsamlingen. Og en slik anbefaling fikk hovedbestyrelsen fra samtlige ni kretser. Generalforsamlingen i Bergen i 1904 ble dermed den store kvinneдебattens generalforsamling. I forelegget til dette møtet kommer hovedbestyrelsen med en lengre utredning som ender med følgende forslag:¹⁷

1. Kvinner gis stemmerett i Selskaps anliggender i likhet med menn.
2. Betingelsen for en slik stemmerett er at de enten er medlemmer av en alminnelig misjonsforening eller tilhører «en for Selskabet virkende Kvindeforening, der har sluttet sig til en saadan Missionsforening».¹⁸
3. Stemmeretten utøves i den alminnelige misjonsforeningen i det kvinnene deltar i dens valghandlinger.
4. De kvinner som slik ble stemmeberettigede i Selskabet, er også valgbare som «deputerede» til krets- og generalforsamlinger og til foreningens styre, «dog maa kvinderne aldrig udgjøre mere end Halvparten av Bestyrelsens Medlemmer».

Nå er ikke hovedbestyrelsens anbefaling enstemmig på alle punkter. Minoriteten som riktignok ikke besto av mer enn ett medlem, kunne ikke gå lenger enn til å gi kvinnene stemmerett i misjonsforeningene. Hans begrunnelse er interessant:

Den (minoriteten) kjender sig i denne Sag bunden ved en Opfatning af det nye Testamente, saavel i dets helhed som i enkelte bestemte

Udtalelser, der gjør det umuligt for den at tilstemme majoritetens Forslag.

Naar den kan gaa med saa langt som til at give Kvinderne Indflydelse paa Valget af dem, der skal styre, mener den at imødekomme en berettiget Trang uden dog derved at krænke det forhold, som Gud i sit Ord og i selve Naturen har sat. Den er sig vistnok bevidst, at Kvinden i og med Stemmeret har faaet det Middel, der gjør det forholdsvis let siden at skaffe sig Plads i Styret. Det maa dog altid erindres, at Missionselskabet er og maa være en fri forening. Intet Magtbud kan i Længden stænge for det, som vil frem. Og dersom den av Minoriteten fremholdte opfatning af Guds Ords Stilling i denne Sag tiltrædes af Det norske Missionselskab, der ligesaavel af Missionsvenner blandt Kvinder som blandt Mænd, vil Kvinden ikke tage Styret, hvormeget hun end maatte have Anledning dertil.¹⁹

Når det i dette innlegget snakkes om «plass i styret», så betyr det bare styret i den lokale misjonsforeningen. Spørsmålet om valgbarhet til kretsstyrene og hovedbestyrelsen hører ikke med i forslaget. Dette kom først senere og ble gjennomført i henholdsvis 1916 og 1936.

Hvordan argumenterer så majoriteten i hovedbestyrelsen for sitt meget radikale forslag? Først gis det uttrykk for glede over at kvinnene heldigvis ikke er kommet med noe krav i denne saken. Spørsmålet dreier seg, slik ledelsen ser det, ganske enkelt om det vil være «til gagn for vor Mission, at de faar» stemmerett. Og det er altså flertallet i bestyrelsen ikke i tvil om. For nå er det om å gjøre å få kvinnene «fastere knyttede til Selskabet og dets Gjerning . . . i sær i en Tid, da der er saa meget, som trækker til forskjellige Sider og truer med at splitte Interessen og Arbeidet».²⁰ Og dette kan altså skje ved å gi dem nesten de samme rettigheter og plikter som mennene. Selv om kvinnene ikke krever en slik ny status, innrømmes det at det er «ligefremt saarende for Missionsfolkets Følelse i det hele, at de flittigste Arbeidere i Missionen skal blive saa stemoderlig behandlet, og det kan vel heller ikke undgaaes, at det af og til føles saarende af dem selv».

Slik er altså hovedbestyrelsens forslag og hovedresonnement. Det kan vel knapt karakteriseres som annet enn praktisk og pragmatisk. Kvinnenes store innsats for misjonen bør føre til at de får medinnflytelse i organisasjonen, hvilket igjen vil sikre deres videre tilknytning til og dermed innsats for Misjonsselskapet.

Hva så med de teologiske motforestillingene? Disse var kommet til orde både på kretsmøtene og i hovedbestyrelsen selv. Og i forelegget for generalforsamlingen konsenstreres oppmerksomheten om de to skriftstedene som har stått sentralt i debatten, nemlig 1. Kor. 14, 34–35

og 1. Tim. 2, 12. Men innen ledelsen går inn på forståelsen av disse skriftstedene, foretas en viktig avvisning, nemlig

den Udvei til at komme forbi disse Ord, som anvises af mange i Nutiden, (når) de siger Apostelen talte bare ud ifra sin Tids eien- dommelige Forhold. Havde han levet i Nutiden, siger man, vilde han have talt ganske anderledes, fordi Kvindens sociale Stilling nu er en helt anden end paa hans Tid.²¹

Her tar man med andre ord klart avstand fra at «Tidsaanden» skal ha noen innflytelse på det eksegetiske arbeidet. Spørsmålet er om man makter å gjennomføre dette synspunktet. Dahle, som har hovedansvaret for utformingen av dette forelegget, anstrenger seg til det ytterste for å unngå en slik kobling.

Hvordan skal så de to skriftstedene egentlig forstås? Et hovedpoeng er at Paulus argumenterer utfra skapelsesberetningen og syndefallet. Det betyr at «Kvinden skal ligesaa lidt i Forsamlingen optræde som den lærende og veiledende, som hun i Ægteskabet skal være Mandens Hoved.» Men gir ikke dermed flertallet sin tilslutning til mindretallets oppfatning? Nei, mener flertallet. I 1. Kor. 14 forbyr bare apostelen kvinnen «at optræde som Prædikant, som 'Guds Ords Forkynder i Menigheden». Eller som det heter litt senere: «Der, hvor Guds Ord prædikes, skal Kvinden ikke optræde som den, der prædiker eller underviser andre, men som den, der er Tilhører og dermed tager imod Undervisning i Stilhed.»

Og dermed er saken klar. De forsamlingene Paulus sikter til, er gudstjenester og oppbyggelige møter og ikke kretsmøter og generalforsamlinger. At det tas opp oppbyggelige emner på slike møter også, må nok innrømmes. Og disse kan ligge «en Prædiken meget nær». Men likevel er ikke flertallet urolig ut fra synspunktet: at man vel «ikke behøver at vælge Kvinder . . . til at holde saadanne Foredrag . . . selv om de er deputerede!» Hovedbestyrelsen føler seg trygge på at alle parter vil utvise den «fornødne Takt».²²

Det virker jo unektelig noe naivt å basere så mye av sitt resonnement på at en i all framtid vil ha samme taktfølelse i Misjonsselskapet som ledelsen hadde i 1904. Denne følelsen hadde jo allerede gjennomgått ikke ubetydelige endringer i løpet av de siste tiårene.

Men hva med Timoteus-stedet? Datidens norske oversettelse lød: «. . . ei heller at byde over Manden». Forelegget gjør oppmerksom på at det greske begrepet, som bare finnes på dette stedet i NT *authentein* (byde over) er noe dunkelt. Enkelte skrifttolkere mener det «nærmest betyder at optræde selvstændigt og eneraadigt (authokratisk) overfor

Manden». I så fall rammes ikke kvinnenens stemmerett, for der er det jo snakk om «Kvindernes Samarbeide med Mændene i en Krets- eller Generalforsamling».

Men mer sannsynlig enn denne tolkningen er det, ifølge flertallet, å forstå dette ordet om det å opptre som predikant i menigheten, «thi det ligger i en Prædikants Stilling, at han netop som saadan fremtræder som en Autoritet for Tilhørerne». Og det er jo noe ganske annet «der her er Tale om at indrømme Missionskvindene». Dermed gir begge skriftstedene uttrykk for samme hovedtanke, nemlig et forbud mot «Kvindeprædiken».

Et poeng vi bør registrere i denne sammenheng er at flertallet tar opp et spørsmål vi tidligere så vidt har berørt, nemlig om det er mulig å gå opp en klar grense mellom stemmerett og deltakelse i foreningens styre på den ene siden, og valgbarhet til kretsstyre og hovedbestyrelse på den andre. Her innrømmer man faktisk at dette ikke er mulig, men at det er nødvendig å gå skrittvis fram. Rent bortsett fra at det vil medføre så mye arbeid å delta i disse styrer, ikke minst hovedbestyrelsen, at det likevel i praksis vil være umulig. Kvinnene kan ikke makte slike oppgaver. Det er altså praktiske og pragmatiske hensyn som forhindrer at en ikke tar skrittet fullt ut, og foreslår at kvinnene kan velges til representanter til styrene på høyere nivå enn foreningen.

Hvordan gikk det så med debatten på generalforsamlingen? I Luthersk Kirketidende gis følgende oppsummering av stemningen:²³ «Det varede ikke længe før Diskussionen tændte. Indlæggene fra begge Sider var klare, varme og dygtige.» Mandag formiddag kunne det registreres stor tvil i forsamlingen. «Men ud paa Eftermiddagen kom der Ro og Sikkerhed over den. Det var ikke vanskeligt Mandag Aften at se, at Hovedbestyrelsen den næste Dag vilde kunde indkassere en smuk Seier.» Og sieren ble «smuk». Et utsettelsesforslag ble forkastet med 374 mot 71 stemmer.

Misjonstidende refererer også diskusjonen. I tråd med bildet i Lutherske Kirketidende, var det motstanderne som dominerte den første runden. Deres hovedtalsmann var sokneprest A. Meyer fra Bergen. Hans innlegg gjengis på følgende måte:

Han hævdede, at det foreliggende Spørgsmaal gjaldt Kvindens Stilling ikke blot i Missionen, men endog i det kristelige Arbeide overhovedet i vort Land. De fleste Kvinder ønskede ikke Stemmeretten, og det var ikke fra Missionsselskabets Kvinder, Kravet var kommet, meget mere hidhørte det fra Tidens sterke Strømning i Retning af Kvindens fulde Ligestillethed med Manden i Samfundet overhovedet. Vedtoges forslaget, maatte Veien staa aaben for dem

til Kredsbestyrelserne, til Hovedbestyrelsen, til Stillingen som Selskabets Sekretær. Ifølge Skriften har Gud gjennom Kvindens naturlige Eiendommelighet som Kvinde anvist hende en anden Plads end Manden, hvorefter Ligestillethed med Manden i administrative Sager vil stride mod Guds moralske Verdensorden. Kvinden er først Hustru og Moder og tilhører Hjemmet, og det er saaledes, hun helst arbeider sammen med Manden ogsaa i Missionen. Her ligger Kvindens Idealitet, og denne vil forringes, hvis Delagtighed i Administration sættes som noget høiere.²⁴

Sekretær Dahle foredro naturlig nok flertallets synspunkter på generalforsamlingen, og det er tydelig at han med sin store autoritet virket overbevisende på de fleste misjonsvennene. Noe motforslag ble ikke fremmet, og Meyers utsettelsesforslag led et klart nederlag, tirsdag den 28. juni, en på mange måter historisk dag for kvinnenes stilling i Misjonsselskapet og de frivillige organisasjonene i Norge i det hele.

Avgjørelsen var radikal. Mange følte det nok, selv om Dahle virket overbevisende med sin fortolkning av de aktuelle skriftstedene. Dermed hadde man ikke gitt etter for tidsånden og satt Skriftens ord til side. Men var det ikke bare et spørsmål om tid før disse fortolkningene ville bli utfordret av den historiske prosessen? Vi har allerede sett at forelegget forutsetter at det vil kunne skje endringer når det gjelder kvinnenes valgbarhet til krets- og hovedstyre. At Dahle ante at noe slikt ville kunne komme til å skje med «Kvindeprædikenen», har vi ikke konkrete holdepunkter for å anta. Men fem år senere oppsto det en meningsutveksling mellom sekretæren i Stavanger og professor Sigurd Odland ved Menighetsfakultetet, som angir at Dahle så mer fleksibelt på skriftutsegnenes fortolkning enn vi kan få inntrykk av i 1904.

5. Oppgjøret mellom Dahle og Odland

*Luthersk Kirketidende 1909*²⁵

Det var Diakonhjemmets forstander, pastor Th. Dahl som etter siste kirkelige landsmøte, hvor en igjen hadde diskutert kvinnenes stemme- og talerett, kom fram med et anliggende som hadde brent i ham helt siden Misjonsselskapets generalforsamling i 1904. Forstander Dahl utfordrer både sekretær Dahle og professor Odland. Den siste hadde talt for døde ører på det nevnte landsmøtet, når han hadde talt mot å gi kvinnene stemmerett og valgbarhet.

Vi vil begrense oss til å gjengi noen hovedsynspunkter fra den lange og til dels innviklede trekantdiskusjonen som fylte atskillige spaltetimer i *Luthersk Kirketidende* i 1909. Dahl er for at kvinnene skal gis adgang

til å delta på offentlige møter, men han mener sekretær Dahle har vanskeliggjort diskusjonen med sine «fortolkningskunster». I så måte har Dahl mer sans for Odlands eksegese. Men hans problem er, ifølge Dahl, at han ikke kan skjelle mellom vesentlig og uvesentlig i Skriften, slik for eksempel den tyske indremisjonsleder Geismar gjør.²⁶

Dahle føler seg forpliktet til å svare på utfordringen selv om han ikke er noe særlig begeistret for den debatten Dahl legger opp til. Han svarer i første omgang ganske kort og noe nedlatende på inseratet. Men samtidig gir han et interessant inntrykk av å være heller usikker på sin egen fortolkning av Paulus. Hensikten hans hadde vært å vise at den innførte nyordningen i NMS ikke nødvendigvis var så skriftstridig slik motstanderne ville ha det til.²⁷

Også Odland tar opp stridshansken. For han er saken klar: Misjonselskapet har gitt etter for «Tidsaandens Paatryk». Ved å ha gitt kvinnene adgang til administrative stillinger har man brutt med det apostoliske ord, «ligesaafuldt, som den Kvinde gjør det, der optræder med 'Tale' eller 'Lære' ogsaa for voksne Mænd». Odlands håp er at strømmen fortsatt kan snus.²⁸

Sekretæren i Stavanger blir tvunget til å svare, og han gjør det på en måte som mer imponerer ved sin lengde enn ved sin eksegetiske styrke. Svaret går som en føljetong i fem nummere.²⁹ Utgangspunktet kjenner vi. Det er historisk og praktisk. Dahle fant det vanskelig å avfinne seg med at kvinnene ikke skulle få være med i styre og stell når de bar så store byrder for misjonen. Han benytter dessuten anledningen til en generell og typisk kritikk av teologer i sin alminnelighet.³⁰ De har i tidenes løp vært motstandere av utallige framskritt. Synderegisteret er langt. Dahle mener derfor at en må kreve klare og entydige ord som forbyr den nyordningen NMS nå har innført. Uten slike ord vil han la tvilen komme kvinnene til gode.

Etter denne innledningen gir han seg i kast med sitt eksegetiske hovedanliggende, nemlig at Paulus i de to aktuelle skriftavsnittene antageligvis bare sikter til den offentlige tale i menighetens forsamling. Han gjengir atskillige skriftfortolkeres utleggelse og mener at det ikke kan bevises at de angjeldende stedene går lengre enn til å forby «Kvindeprædiken».

Så går han over til å behandle tre alminnelige anklager han stadig er blitt utsatt for i diskusjonen om kvinnes stemmerett. Vi refererer dette avsnittet litt mer utførlig da det ikke bare forteller noe om hvordan Dahle tenker, men også noe om kvinnesynet i begynnelsen av dette århundret.

Den første anklagen lyder: «Man siger at Kvinderne efter sin natur er uskikkede til at virke udenfor Hjemmets Arne.»

Dahle har sans for dette synspunktet. Han vil ikke bestride at kvinnene «etter sin eiendommelige Natur er mindre skikkede til at indtage ledende Stillinger en Mændene». Dette eksemplifiseres med at de er mer anlagt for «Afhængighed end for selvstændig Optræden». Og sammenlignet med mannen får vi følgende interessante katalog, sett med dagens øyne:

Kvindens Styrke ligger i Hjertet, Mandens i Hovedet. Kvinden er rigere udstyret med Hensyn til Hjertelag, Følelse, Fantasi; Manden har klarere Forstand og sterkere Vilje, større Karakterfasthed. Hos Manden er det logiske mere fremtrædende, hos Kvinden Instinktet og den fine Takt. Manden har skarpere Syn for de store Linjer, Kvinden for de mange Smaatræk, som ogsaa maa komme med.

Kvinnene kan ikke så lett skjelne mellom vesentlig og uvesentlig. Sympati og antipati spiller en langt større rolle hos dem enn hos mennene. De er mere lunefulle og flinkere til å gå krokveier. Dahle innrømmer at det finnes kvinneaktige menn og mannhaftige kvinner, men ingen av delene er særlig tekkelig og forskjellene gjør som regel «Manden til den selvskevne Leder» både i og utenfor ekteskapet.

Det neste spørsmålet blir om ikke kvinnen vil gjøre skade ved å virke utenfor «Hjemmets Arne».

Dahles svar er interessant. De forskjellene som er mellom kvinne og mann betyr ikke at kvinnens kvaliteter er entydig negative når det gjelder administrative spørsmål. Hun kan nemlig «udfylde, hvad Manden mangler». Kvinner hverken skal eller bør ha ledende stillinger. Men det avgjørende spørsmålet, som vi har møtt tidligere, blir hvordan dette kan forhindres, når de nå er innrømmet stemmerett og valgbarhet. Det er vedkommende bestyrelse eller forsamlings mannlige medlemmer som skal gjøre det. «Hvorved? Ved sin i det hele overlegne Dygtighed, som ogsaa Kvinderne pleier anerkjende og bøie sig for.»

Dahle nærer for egen del ingen frykt for at det vil gå slik at kvinnene tilriver seg all makt og innflytelse, eller at mennene vil furte og overlate styret til dem. «Jeg har . . . for stor Respekt baade for Mændenes overlegne Dygtighed og for Kvindernes Beskedenhed og sunde Sans.» Kvinnene vil rett og slett ikke være med som mannens «Herre», men som hans «Medhjelper», og «dertil er de jo af Gud bestemt».

Den internasjonale misjonsleder mener her at en har noe å lære av forskjellen på fransk og engelsk kolonipolitikk. Franskmennene prøver å bevare sin makt og kontroll ved alle slags bestemmelser, mens engelskmennene sier: «Lige Ret for alle! Konkurransen leve! Den sterkeste vil seire, og vi stoler paa, at vi selv er de sterkeste.» Slik er det også i kampen mellom kjønnene. Mennene behøver ikke å frykte

kvinnene eller holde dem i bakgrunnen ved mange regler og forbud. Menner jo så åpenbart dyktigst når det gjelder administrasjon og ledelse likevel.

Men da gjenstår det ett spørsmål, nemlig om ikke kvinnene selv vil ta skade av de nye rettighetene de nå er blitt gitt?

Dahle benekter ikke at det kan skje i enkelte tilfelle. Hus og familie kan komme til å bli vanskjøttet. Men det er ikke noe som ikke kan misbrukes. Ved deltakelse utenfor hjemmet vil derimot de fleste kunne bli bedre familiemødre ved at de får utvidet sitt syn, og samtidig lære å forstå sin begrensning. Hun kan få klippet av sine ensidigheter, på samme måten som mannen kan det ved å måtte samarbeide med kvinner.

Ut fra slike alminnelige betraktninger mener altså Dahle at kvinnene ikke kommer til å bli mennenes herrer selv om de nå har fått stemmerett og begrenset valgbarhet. Dermed kan han heller ikke anklages for å ha satt seg utover Skriften på dette punkt.

Odland på sin side holder et flengende oppgjør med Dahles eksegetiske metode. Selv om sekretæren har henvist til et utall ordbøker og nytestamentlige forskere, er Odland ikke imponert. Dahle må blant annet ha misforstått mange av dem han refererer. Det viktige spørsmålet er imidlertid ifølge Odland «Rækkevidden av . . . Apostlenes Ord», og her er det ikke mulig å sidestille begrepene «at lære» med «at være Mandens Herre».

Selvfølgelig falder disse to Udtryk ikke sammen; det ene af dem, nemlig det «at være Mandens Herre», er jo paatagelig et videre, mer omfattende Begreb end det andet (at lære). Det er mig helt uforstaaeligt, at en Mand som hr. Dahle ikke synes at have indset dette, og at han har kunnet tro, at nogen av de Eksegeter, han har anført, paa dette Punkt er enig med ham.

Odland stoler heller ikke på Dahles forsikringer om den ubegrensede valgbarhet som skal bli kvinnene til del. I sin tid vil det kunne føre til at kvinnene vil få absolutt majoritet og til og med formannsstillingen. Dersom Dahle for øvrig har vært i tvil om riktigheten av sin fortolkning, burde han unnlate å handle og ikke omvendt.

Rent faglig kan det ikke være tvil om at Dahles håndtering av den eksegetiske problematikken står langt svakere enn Odlands. Men Odland greide ikke å snu strømmen. Hans videre skjebne i norsk kirkeliv er kjent.³¹ Da hans egen organisasjon, Indremisjonen, i 1911 fattet et tilsvarende vedtak som det NMS hadde gjort i 1904, trakk han seg fra styret og fra all virksomhet i Indremisjonen for øvrig. Fem år senere forlot han MF da det for alvor ble klart for ham at kvinner nå faktisk

kunne holde oppbyggende foredrag i den kirken han var med å utdanne prester til.³² Også i Kinamisjonsforbundet fikk han vanskeligheter etter en tid da han oppdaget at de benyttet seg av kvinnelige forkynnere.

Dahle hadde på sin side i denne debatten avsvekket noe av styrken i sin teologiske argumentasjon, og hadde i tillegg til de praktiske og pragmatiske synspunktene, understreket at den teologiske tvil måtte komme kvinnene til gode. Men hvordan forholdt egentlig Dahle seg til spørsmålet om «kvindelig Prædiken»?

6. Om «kvindelige Prædikanter og ‘Sogneprester»

En liten episode i forbindelse med en artikkel i Misjonstidende i 1910 og et lite utblikk på bruken av kvinner som talere i NMS

I Misjonstidende sto det høsten 1910 en artikkel av Johannes Einrem med den ufarlige tittelen «Solskinsdage».³³ Her forteller den kjente Madagaskar-misjonæren om forskjellige menigheter han nylig hadde besøkt. Om en av disse heter det:

Næste Kirke, jeg skulde besøge, bestyres af en Kvinde, en Enke, der er baade Lærer og Prædikant. Sogneprest skulde hun vel hede. Rastera er hendes Navn . . . Jeg kom noget sent, saa man var begyndt. Rastera stod alt paa Prækestolen. Hun stansede dog ikke for det, men fortsatte at tale om Jesus, der kalder Disciple. Og hun gjorde det saa levende og med slig Varme, at en ligesom saa Frelseren staa der og vinke, og en fik formelig Lyst at reise sig for at følge ham. Før hende var det Bror til Presten, som var Menighedsleder, en aandelig død Materialist, hvis Liv er Grise, Kjør og Penge. Var meget glad den Dag, han frivillig sluttede, og vi fik den varmhjertige og energiske Rastera istedet.

Dette ble for sterk kost for mange misjonsvenner og Dahle må ut og beklage at uttrykk som predikant og sokneprest «af Vanvare kom ind i Bladet». Når det gjelder selve saken, kan Dahle berolige leserne:³⁴

Vort Selskab vil ikke vide af nogen Kvindeprædiken, naar ikke Stillingen undtagelsesvis er slig, at den falder ind under den Regel, at «Nød bryder alle Love»; og der vil blive ført fornøden Kontrol med dette ude paa vore Arbeidsmarke.

Han fortsetter med følgende forklaring:

I det anførte Tilfælde synes Stillingen at have været den, at hin Kvinde var den eneste paa Stedet, som kunde udføre noget ordentlig Arbeide i Kirke og Skole. Og i Begeistringen over hendes udmerkede

Arbeide har den varmhjertede Missionær givet sin Omtale af hende en Form, som let kunde virke Anstød og lægge Misforstaaelse nær, at det var vor Praksis at benytte Kvinder som Prædikanter og «Sogneprester».

Tildragelsen taler vel for seg selv. Et poeng er det imidlertid at Dahle åpner for et «nødprinsipp» når det gjelder «Kvindeprædiken». Erfaringene med slike prinsipp, er jo at de har en egen tendens til å komme så hyppig til anvendelse at de til slutt mister sin karakter av nød og blir et «normalprinsipp».

Når det for øvrig gjelder spørsmålet om bruken av kvinner som talere, begynte NMS faktisk allerede på 1890-tallet å sende enkelte hjemmeverende kvinnelige misjonærer rundt som talere i Norge. De fortalte fra misjonsmarken, og riktignok bare i kvinneforeningene. Her dreide det seg altså ikke om noen «Prædiken». Etterhvert ble det også gitt uttrykk for ønske om å «benytte kvindelige Emissærer». Og det ble etter hvert vanlig med slike arbeidere.³⁵ Mulighetene for å begrense deres virkeområde til kvinneforeningsmøter ble på lang sikt undergravet. Henny Dons kom her til å spille en avgjørende rolle. Hun talte offentlig allerede i 1911 på den første misjonssommerskolen på Framnes. For anledningen ble det reist en talerstol utenfor kirken. Kvinner kunne ikke tale inne i kirken enda. Men en forandring var straks om hjørnet. Det ble nemlig reist en sak i Stortinget for å få forandret lovverket allerede samme år. Den nye loven tillot kvinner å tale i kirkehusene, men det måtte ikke skje under en gudstjeneste eller fra prekestolen. Talen skulle ikke være en preken, man måtte begrense seg til det som ble kalt oppbyggelig foredrag.

Dahles reaksjon på disse begivenhetene har det ikke lyktes undertegnede å få oversikt over, men hans praktiske tilnæringsmåte har i prinsippet åpnet for en fleksibel holdning også på dette området. I så måte er hans milde irtettesettelse av sin kollegas språkbruk og innføringen av nødprinsippet talende.

7. Noen oppsummerende observasjoner

1. Kvinnenes stilling i samfunn og kirke har gjennomgått en radikal forandring siden 1864. Det kan ikke være tvil om at «Tidsaanden», har hatt stor innflytelse på kirkens forståelse av Skriftens utsagn om kvinnens plass og rolle. Vegen fra et tilsynelatende sammenfall mellom Skriftens ord og den alminnelige oppfatning av rammene for bruken av kvinner, altså den gamle «Tidsaanden», til vedtaket om å godta kvinnelige prester i 1989, har vært lang og vanskelig. Ett er sikkert: forståelsen

av hva de aktuelle skriftstedene uttaler seg om, har stadig forandret karakter.

2. Ved hvert av de hindre en har måttet forsere på denne vegen, er det noen som har opplevd utviklingen som en negativ ettergivenhet overfor «Tidsaanden» og derfor har forsøkt å snu strømmen. Det har imidlertid vist seg å være umulig.

Andre har sett de positive ressursene kvinnene har representert i misjonsarbeidet og har forsøkt å nyttiggjøre seg disse til beste for Guds rike innenfor de forståelsesrammer de og «Tidsaanden» har satt. Det kan ikke være tvil om at en slik praktisk og pragmatisk holdning har spilt en avgjørende rolle innenfor NMS i hele organisasjonens historie slik vi har presentert den her. Grensene er stadig blitt flyttet, om enn til tider noe motstrebende.

3. Lars Dahle har vært en av de mest avgjorte pragmatikere i så måte. En viktig forutsetning for at kvinnene fikk stemmerett i 1904 var at han kunne presentere en fortolkning som problematiserte den alminnelige forståelse av de avgjørende skriftstedene. Men Dahle medgir på et senere tidspunkt at hans tolkning bare er én blant flere mulige fortolkninger og at en eventuell tvil måtte komme kvinnene til gode. I praksis var det dette som kom til å skje også når det gjaldt «Kvindepredikenen» som Dahle i utgangspunktet var så sterkt i mot.

4. Dermed står vi igjen med to spennende utfordringer som fortsatt vil kreve klargjøring og videre refleksjon, ikke minst innenfor organisasjonene:

a. For det første er vi kanskje endelig kommet dit at de nytestamentlige tekstene kan behandles uavhengig av den til enhver tid rådende «Tidsaand», også den som koblet tolkningene til det gamle kjønnsrollemønsteret. Dermed kan vi nå lytte til hva tekstene har å si ut fra sine egne forutsetninger, uten å lese inn i dem akkurat de problemstillingene som dominerer vårt perspektiv. Her tror jeg fortsatt at det er mye ugjort eksegetisk arbeid.

b. For det andre viser den historiske utviklingen vi har beskrevet, at selve forståelsen av «Tidsaanden» og dens betydning innenfor dette problemfeltet, bør gjøres til gjenstand for videre bearbeidelse. Tiden burde være inne til å angripe problemet «Tidsaanden» med et positivt utgangspunkt, altså som en befriende prosess, ja, som en frukt av påvirkning fra evangeliet selv og dermed som en Guds gave til kirken i vår tid. Det betyr at vi eventuelt med takknemlighet og glede kan ønske velkommen det rike tilfanget av ressurser som menighet og misjon har fått gjennom den økte bruk av kvinner. Det er ingen ting som tyder på at deres betydning skal avta.

NOTER

1. Anne Beate Tjentland ble ordinert i Stavanger domkirke den 19.8.90. Hun er nå i Jugoslavia.
2. Det vises til utredningen: «Kvinnelige prester, en teologisk vurdering», gjengitt i Årbok for Det Norske Misjonselskap 1989, s. 44–52. Til den egentlige utredningen finnes det en del enkeltbidrag. Disse er ikke trykket opp, men er tilgjengelig ved henvendelse til NMS.
3. Det vises her til LK 1864, 2. bind hvor første bidrag sto i nr. 11 og det siste i bind 3, nr. 17.
4. Landstad var en periode formann i hovedbestyrelsen. Som prost på Eidsvoll, senere i sin karriere, nektet han Madagaskarmisjonæren Emma Dahl å tale i skolehuset.
5. Ibid., s. 162.
6. Beskrivelsen er hentet fra Einar Molland, Norges Kirkehistorie II, s. 99.
7. LK, op.cit. s. 347f.
8. Vi følger her Hilde M. Voll «Fra oppdragelse til forkynnelse – Kvinner i Det Norske Misjonselskap i Norge og på Madagaskar 1870–1920 – Praksis og debatt». Kirkehistorisk oppgave TF 1977.
9. Det var franske katolske nonner og engelske presbyterianere som benyttet kvinner i det misjonsarbeidet.
10. Tilsvarer dagens landsstyre.
11. Gjengitt i Norsk Misjonstidende (MT) 1988, s. 222.
12. H. M. Voll, s. 40.
13. Pastor Nordahl Brun er inne på slike tanker. MT 1888, s. 397.
14. L. Dahle, Tilbakeblikk III, s. 86–88.
15. Stemmerett ved kommunevalg ble innført i 1903, mens den alminnelige stemmeretten først kom i 1913.
16. Se forelegget, gjengitt i MT 1903, s. 177.
17. MT 1904, s. 248ff.
18. En alminnelig misjonsforening, er en forening som var registrert i NMS og altså ble ledet av menn.
19. MT 1904, s. 248.
20. Ibid., s. 249.
21. Ibid., s. 252.
22. Sitatene i dette avsnittet er hentet fra sidene 251–255.
23. LK 1904 II, s. 64.
24. MT 1904, s. 349.
25. Gjengivelsen av denne debatten bygger på følgende ni innlegg i LK 1909:
Th. Dahl: Bind I, s. 260ff; Bind II, s. 50ff; 248ff.
L. Dahle: Bind I, s. 317ff; Bind II, s. 177ff; s. 326ff.
S. Odland: Bind I, s. 401ff; Bind II, s. 264ff; s. 330ff.
26. Artikkelen har overskriften: «Vort Forhold til Paulus's Ord om Kvinderne», LK 1909 I, s. 260ff.
27. LK 1909 I, s. 317.

28. Ibid., s. 401.
29. LK 1909, s. 117ff.
30. Dahle var ikke utdannet teolog. Han var seminarist. Og til tross for at han tilegnet seg atskillig teologisk kunnskap og innsikt, gjør han til tider et poeng av at han ikke er fagteolog.
31. L. J. Danbolt: Professor Odland og problemet kvinnelige predikanter, TTK 1969, s. 161–171.
32. Denne retten ble gitt allerede i 1911.
33. MT 1910, s. 308–313.
34. MT 1910, s. 383.
35. Voll, op.cit. s. 22.

Tor B. Jørgensen, f. 1945, cand. theol. MF 1972, misjonsprest for NMS i Japan 1973–89. Fra høsten 1989 medialeder i NMS.

Women ministers: Perspectives from mission history

In connection with the decision of the Norwegian Missionary Society to accept ordained women for service, the author traces the various stages of discussion in the history of the mission, in 1864, 1888, 1903/4, 1909 and 1910. Even though warnings of easy accomodation to «the trend of times» were raised against changes, at each stage attitudes and policies changed primarily on the basis of pragmatic deliberations, and often without substantial theological reasoning. The author concludes that the New Testament texts now can be interpreted independent of popular view on sexual roles.